

Tijdschrift

VAN HET EUROPEES GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

VOL. XVIII (februari 1968) N° 2

Tijdschrift : MOORS E., Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

Bijdrage : Beschermend lid : minimum 200 fr. te storten aan
Lid : 150 fr.

LE MAIRE, P., 53 de Broquevillelaan, Brussel 15 of
op P.C.R. 8460.38 van het genootschap te Brussel of
via de Afdelingen

Nederlandse leden : briefwisseling aan MOORS, E.,
Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

MUNTEN WAREN OORZAAK DAT PAUL KRUGER DESTIJD BIJNA EEN VERKIEZING VERLOOR

De ontdekking van goud aan de Witwatersrand in 1886 en de economische ontwikkeling die daarmee gepaard ging, had tot gevolg dat in 1890 een concessie toegestaan is aan « De Nationale Bank der Zuid-Afrikaanse Republiek ». Een voorwaarde van de concessie was, dat de bank een Staatsmunt in Pretoria zou stichten en munten voor de regering zou slaan.

De hoeksteen van de Munt, die gebouwd was op het terrein van het huidige hoofdstekantoor aan het Kerkplein in Pretoria, is op 6 juli 1892 door president Kruger gelegd. Er waren reeds regelingen getroffen dat muntmachines en stempels uit Duitsland ingevoerd zouden worden en dat opgeleid personeel zou overkomen. Voor Kruger lag echter een verkiezingsstrijd voor de boeg tegen kommandant-generaal Piet Joubert en hoofdrechtter Kotze en hij was ongeduldig om zijn munten vóór deze veldtocht in omloop te brengen. Daarom was er geregeld dat een bezending nieuwe munten, als een voorlopige maatregel, door de Koninklijke Pruisische Munt in Berlijn geslagen zou worden.

In Duitsland was men aan de nieuwe munten eigenlijk al het jaar tevoren begonnen. De hoofd-stempelsnijder van de Munt, Otto Schulz, maakte voor de voorkant van de hele reeks, stempels die een borstbeeld toonden van Kruger, naar links kijkend. Het ontwerp voor de keerzijde van het Pond, het half Pond, de kroon en de halve kroon, bestond uit het volle wapenschild van de Republiek met aanvullende vlaggen, een arend er boven en er onder de leuze Eendragt maakt Magt.

De eerste zending Ponden, half-Ponden en kronen, allemaal met de datum 1892, kwam eindelijk in Pretoria aan en Kruger liet ze gauw in omloop brengen. Dadelijk barstte er een storm los! Als model voor de Voortrekkerwagen op het centrale schild van het Republiekwapen had de ontwerper een Duitse wagen genomen — een wagen met twee disselbomen en evengrote voor- en achterwielen! (Zie Y.-7.a + 9a blz 424/5).

Een bittere veldtocht voor de presidentsverkiezing van 1893 was al aan de gang en de ondersteuners van Joubert « sloegen gauw munt » uit deze troefkaart, die zo onverwachts in hun handen gevallen was. Kijk hoe Kruger de wagen van onze voorvaders tot schande gemaakt heeft! was hun kreet. Weet hij niet dat de wagens van de Boeren getrokken worden door een dubbele rij ossen, die aan weerskanten van een enkele disselboom lopen? En uitbundig wezen zij op de voorletters van de ontwerper, die hij volgens traditie op de voorkant van de gouden munten op het borstbeeld van Kruger aangebracht had, nl. « O.S » voor Otto Schulz. Er kon niet de minste twijfel bestaan, dat hun kandidaat deze « Os » Kruger zou verslaan en president worden!

HET POND MET DE DUBBELE DISSELBOOM, HALFPOND EN KROON VAN 1892

In het Kruger-kamp heerste consternatie. Er werd dadelijk opdracht gegeven dat de munten aan de circulatie onttrokken moesten worden en dringende telegrammen werden naar Duitsland gestuurd om te zeggen dat de nieuwe stempels onmiddellijk gemaakt moesten worden met de juiste Zuid-Afrikaanse tentwagen met één disselboom.

Maar vooral moesten de voorletters, die zoveel aanstoot gegeven hadden, van de munten verwijderd worden.

Op het laatst heeft Kruger toch Joubert met een kleine meerderheid verslagen en is voor een derde termijn president geworden.

Nieuwe, correcte munten kwamen uit Duitsland en werden in omloop gebracht, terwijl de Staatsmunt te Pretoria munten begon te slaan.

De foutieve dubbele disselboom vindt men slechts op het Pond, het halve Pond en de kroon van ...

Verzamelaars treffen het, dat de mensen in Transvaal als gevolg van de grote publiciteit in de pers, de munten die overgebleven zijn, bewaard hebben als aandenken en deze dus gewoonlijk in een goede toestand zijn, hoewel ten gevolge van de onttrekking schaars.

De Kruger-munten met dubbele disselboom maken een interessant deel uit van onze munten en zijn een kleurrijke herinnering aan een van de meest historische verkiezingen van Zuid-Afrika.

Iets wat de geschiedenis ons niet vertelt is wat gebeurd is met de ambtenaar, die de fout niet gezien heeft voordat de munten uitgereikt zijn. Ik ben blij dat ik niet in zijn plaats was!

NUMISMATIKUS

Ons welwillend afgestaan en ontleend aan *Nieuw uit Zuid-Afrika*.

DE MUNTEN VAN DE KONTICHSE STEENAKKER (1)

Van de zowat dertig geldstukken op de Romeinse bodem van 1964 tot 1967 nabij het station van Kontich-Kazernen opgegraven, werden er deels met de hulp van het Muntencabinet van Brussel, negen geïdentificeerd. Vooraleer deze te behandelen, passen enkele algemene gegevens over het Romeinse muntwezen.

Rome sloeg zijn oudste munten in de loop van de vierde eeuw vóór Kristus, wanneer Griekenland, Sicilië en het Oosten reeds schitterende bladzijden in de geschiedenis van de numismatiek hadden geschreven. Vóór die tijd gold de ruilhandel, met uitwisseling van dieren, waren en voorwerpen, als de regel. Het oude Romeinse woord « pecunia », d.i. het bezit, het geld, verwijst naar « pecus », vee rund, schaap of zwijn, en zinspeelt op de oertijden, toen de Italische boer of herder deze dieren voor waren ruilde.

Het koper, het brons, het « AES » was het eerste muntmetaal. Muntwaarde en gewicht waren, hier zoals overal, nauw verbonden: het « as libralis » was een staaf die een pond woog, d.i. 328 gram of

(1) Bijdrage uit het Driemaandelijks Huisorgaan, 4° jaargang, n° 3 1967: 1° en 2° blad, van het *Heemverbond Gouw Antwerpen - Vlaams-Brabant*.

twaalf onsen. Daar deze munt voor handelstransacties onbruikbaar bleek, werd zij onderverdeeld in 1/2, 1/3, 1/4, 1/6, enz. d.w.z. de semis, triens, quadrans, sextans en uncia. Een stempel met het beeld van een os, een drievoetig altaar of van Janus Bifrons garandeerde de waarde. Toch onderging deze in de loop der eeuwen vele wijzigingen. Zo deed rond 187 v. K. het « denarius » (= 10 as), een zilvermunt, naast de bronzen « sestertius », zijn intrede. Eerst in 45 v. K. onder Cesar kwam het goud, de « aureus », aan bod. In de keizertijd wordt de sestertius de munteenheid; het neutrum « sestertium » betekende 1.000 sestertii. Het slagen en de controle berustten bij de senaat, alhoewel de keizers de uitgifte van goud en zilver zich wisten voor te behouden.

Al de ontcijferde munten worden gesitueerd onder de Flavii en de Antonijnen, en bestrijken een tijdperk tussen 88 en 193 na K. Alleen Keizer Nerva (96-98) is door geen geldstuk vertegenwoordigd. Van Domitianus werd een zilveren denarius opgedolven (81-96). De jaartallen van zijn Tribunicia Potestas en Consulaat laten ons toe deze munt nauwkeurig te dateren: 88/89. De « as » van zijn opvolger Trajanus (97-117) is volgens de op de keerzijde voorkomende titulatuur te dateren tussen 98 en 100. Met recht verleende de senaat hem de titel van « Germanicus », want in opeenvolgende campagnes had hij de koning van de Daciërs, Decebalus, verslagen.

Hadrianus (117-138), door zijn voorganger geadopteerd, liet ons op het terrein drie munten na: helaas hun tekst is onleesbaar, en zo valt ook de juiste datering weg. Een van deze is een « dupondius » (= dubbele as). Hadrianus poogde niet het Romeinse imperium in Germanië en in het Oosten uit te breiden. Toch verstevigde hij de door zijn stiefvader onderworpen gewesten en wist zijn vrije tijd, zowat 10 tot 15 jaren, aan reizen te besteden. Hij wordt dan ook de Vader van het Antieke Toerisme genoemd.

Antoninus Pius (138-161) was de stichter van de keizerlijke familie der Antonijnen: een edel mens en een wijs administrator. De enige munt van hem, een sestertius, is spijtig genoeg onleesbaar. Van zijn opvolger dateert de enige gaaf bewaarde munt van de Steenakker, met de beeldenaar van Marcus Aurelius (161-180). Door het volledige opschrift weten we dat het tussen december 163 en december 164 dagtekent. Van deze keizer-filosoof zijn de « Mémoires » tot ons gekomen: het is een dagboek van hoog zedelijk gehalte. De laatste Antonijn was zijn onwaardige en tyranieke zoon Commodus (180-193). Wij bezitten van hem twee sestertii vóór 190 uitgegeven. Op 31 december maakte een samenzwering een einde aan zijn carrière, toen hij, tijdens de Saturnaliën er niet voor terugdeinsde als acteur, zwaardvechter en scherpschutter in de arena van het Circus Maximus neer te dalen.

De ligging van al deze munten stemt nagenoeg overeen met de bewoonde percelen van het opgravingsveld. En wat hun slechte

bewaring betreft, delen zij het lot van al de metalen voorwerpen, welke zowat 1700 jaren door de drabbige ondergrond van de Steenakker zwaar aangetast zijn. Toch schenken zij ons met de stempels van de Terra Sigillate, een veilige houvast bij de datering van de situs (1).

Dr. J. VAN HERCK

DE MUNT TE DOORNIK

De numismatiek van Doornik is vooral aantrekkelijk omdat het gaat over een streek die geografisch en geschiedkundig nauw verwant is met Vlaanderen en Brabant, waaraan de meesten onder ons, zoniet de voorliefde geven, dan toch een plaats in hun verzameling voorbehouden.

Het aantal munttypen is niet heel hoog.

De meeste zijn in tamelijk grote hoeveelheid geslagen, zodat zij niet te duur zijn, wat bvb. niet het geval is met de munten van Henegouwen, Namen en Luxemburg.

Eerst een woord geschiedenis.

De heerlijkheid Doornik was destijds een afzonderlijk gebied, een kleine, zelfstandige provincie, die benevens de stad Doornik zelf, nog 57 gemeenten omvatte.

Het ontstaan van Doornik dagtekent uit de eerste eeuw van onze tijdrekening, toen op de linkeroever een Romeinse nederzetting gesticht werd, genaamd TURNACUS, die de hoofdplaats werd van een civitas.

In de vijfde eeuw is Doornik tijdelijk de hoofdplaats van de Salsische Franken.

Clodion, van de dynastie der Merovingers, veroverde de stad in 445.

Hij wordt opgevolgd door Meroveus, die de naam gaf aan de dynastie, en regeerde van 447-457.

Het graf van zijn zoon Childerik, koning van 457-481, werd in 1653 blootgelegd.

Clovis, zoon van Childerik, bracht de hoofdzetel van zijn rijk over naar Parijs in 486.

In de 6^e eeuw werd Doornik de zetel van een bisdom.

In het begin der 7^e eeuw wordt het samengevoegd bij het bisdom Noyon, en in 1156 opnieuw als onafhankelijk bisdom opgericht.

(1) Een officieel verslag van de Gallo-Romeinse opgravingen op de Steenakker te Kontich, en waarin de munten omstandiger zullen beschreven worden, is in voorbereiding. — Belangstellenden kunnen zich richten aan het adres van de auteur: 22, Duivenstraat te Kontich.

In 1187 sloot Doornik zich vrijwillig aan bij Frankrijk en werd aldus een vrije Franse kroonstad.

In 1513, terwijl de strijd woedt tussen Frankrijk en de Habsburgers, ontscheept Hendrik VIII, koning van Engeland, te Kales en dringt door tot Doornik.

Na vier jaar Engelse bezetting komt de stad terug onder het gezag van Frankrijk in 1518, maar door de vrede van Madrid in 1526 moet Frans I het Doornikse afstaan aan Keizer Karel.

Sedertdien deelt Doornik de lotgevallen der Zuidelijke Nederlanden.

Samenvattend kunnen wij zeggen :

- Romeinse nederzetting vanaf de eerste eeuw,
- Hoofdstad der Franken van 445 tot 486,
- Bisdom vanaf de zesde eeuw,
- Franse kroonstad in 1187,
- Engelse bezetting van 25/9/1513 tot begin 1518,
- Opnieuw onder Frans gezag 8/2/1518 tot 1526,
- Vanaf 1526 definitief bij de Zuidelijke Nederlanden.

Historisch en chronologisch gezien, liggen de muntslagen van Doornik in verschillende, wel afgescheiden perioden.

Het is niet bewezen dat er gallische munten zijn van Doornik, uit de periode dus voor de komst der Romeinen.

Er is wel een gallische *quinarius* (= 1/2 denarius) met de naam DURNACOS op de voorzijde en EBVRO op de keerzijde.

In de verzameling van de Prins de Ligne, gecatalogeerd door Serure, is er eveneens een dergelijke munt met de gevleugelde kop van Pallas en het woord DVRNACVS. Op de keerzijde een ruiter, met een lans gewapend, en het woordje AVSCRO. het is evenwel sedert lang uitgemaakt dat deze munten toebehoren aan de Voconzen in de « Gaule Narbonnaise ».

Onder de Romeinen zijn er muntplaatsen geweest te Keulen, Trier en Parijs maar niet te Doornik.

Doornik wordt muntplaats onder de Merovingers.

Er zijn munten met TVRNACCO en TVRNACO en de naam van de muntmeester TEVDANARIVS ofwel TEUDACHARIVS.

Van de Karolingers schijnt er slechts een penning (denier) van Karel de Grote bekend te zijn met op de voorzijde CAROLUS in twee regels en TOR-NA-CO, in de drie lijnen op de keerzijde.

Het mag wel eigenaardig lijken dat er geen munten zijn van Karel de Kale, waarvan er gekend zijn voor Gent, Kortrijk, Brugge die in die tijd niet belangrijker waren dan Doornik.

Het recht om munt te slaan te Doornik werd verleend door Karel de Kale aan de bisschop van Noyon en Doornik, die op dit ogenblik één bisdom vormden.

Er zijn penningen op naam van :

Lambertus (1113-1121),
Nicolas of Evrard van Avesnes (1173-1193),
Stephanus (1193-1203) met op de keerzijde MONETA of wel TORNACVS.

Rond 1187 komt er een regeling met Philippe Auguste.

In 1285 vroeg Philippe le Bel aan Filips Mus, vermoedelijk een Gentenaar, bisschop sedert 1274, de toelating om gedurende vier jaren grote zilveren munten, tornooise groten (gros tournois) te slaan in de werkplaatsen te Doornik.

In 1320 verkocht Gwyde van Boulogne (1300-1326) aan Philippe V le Long zijn privilegiën tegen grondeigendommen.

Vanaf deze datum is Doornik een koninklijke Franse muntplaats.

De munten van Doornik zijn dezelfde als deze van de andere Franse ateliers, en slechts te onderscheiden door het geheim teken.

Voor Doornik is het een punt onder de 16^e letter van het omschrift zowel op vóór- als op keerzijde.

Karel VI werd koning van Frankrijk de 13/9/1380.

Hij wordt krankzinnig in 1393 en sterft zonder nakomelingen op 21/10/1422.

Door het verdrag van Troyes de 21/5/1420, wordt Hendrik V, koning van Engeland, erfgenaam van de Franse kroon.

Er zijn gouden en zilveren munten geslagen te Doornik van Karel VI (1380-1422) Karel VII (1422-1461) en Louis XI (1461-83).

Vz. + KAROLUS : FRANCORV : REX

Kz. + SIT : NOME : DNI : BENEDICTV

Karel VII; plaque, speciale munt voor Doornik, als tegenhanger voor de Vlaamse dubbele groot van Filips de Goede en Karel de Stoute.

De munten van Hendrik VIII van Engeland, geslagen te Doornik gedurende de vierjarige bezetting (1513-1518) hebben als muntmerk een gehoornde hoofdletter T bij het begin van het omschrift op voor- en keerzijde.

Van Keizer Karel zijn er geen munten bekend voor Doornik (Doornik was ingedeeld bij het graafschap Vlaanderen).

Uit de eerste periode van Filips II is er ook niets bekend, noch van gebeurlijke munten met de titel van koning van Engeland of zonder.

Wanneer de Staten der verschillende Provincies zich verenigen in 1576 om de Spaanse soldaten te verjagen, volgt geen enkele het voorbeeld van Holland en Zeeland, die definitief afbreken met Filips II (1576).

Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Doornik, Gelderland, Utrecht en Overijsel komen overeen (Pacifictie van Gent 8/11/576) gemeenschappelijke munten te slaan waarop het borstbeeld van Fi-

lips II voorkomt, maar op de keerzijde PACE et JUSTITIA (vrede en gerechtigheid) in de plaats van zijn wapenspreuk DOMINUS MIHI ADJVTOR.

Namen en Luxemburg doen niet mee aan de opstand.

De gemeenschappelijke munten zijn

goud ; dubbele florijn	geen voor Doornik
florijn (goudgulden)	» » »

zilver ; Statendaalder (109.160)

1/2 Statendaalder (16.501)	
1/4 Statendaalder	geen voor Doornik
4 Stuiver	» » »
2 Stuiver	» » »
1 Stuiver	» » »
1/2 Stuiver	» » »

koper ; Statenoord (70.045) 252-14

Duit	(58.729) 253-14	gekr. vuurijzer op bourg
Maille	(57.936) 254-14	gekroond kruisbeeld

Het muntmerk van Doornik is een torentje

— tekst D(OM) T(ORN)

Deze munten worden nochtans door de bevolking gewantwoord wegens geforceerde koers, en op het ogenblik dat men zich voorbereidt om Filips II af te zetten, is men om economische en financiële redenen verplicht terug te keren naar het oude stelsel.

Statendaalder = 32 stuiver
Filipsdaalder = 34 stuiver

Voor Doornik vindt men slechts een halve Filipsdaalder van 1581 met het borstbeeld naar links gekeerd (geslagen op 8.069 exemplaren.)

Intussen heroveren de Spanjaarden stad na stad in de Zuidelijke Nederlanden.

Doornik wordt ingenomen door Alexander Farnese, prins van Parma in 1581 (Er is een éénzijdige vierkante noedmunt met het wapen van Doornik en TOURNACO OBSESSO VI OCTOB. 1581).

Voortaan worden tot op het einde der regering van Filips II munten geslagen, volgens het stelsel dat in voege was in de Nederlanden bij het begin van zijn regering (keerzijde wapenspreuk van Filips II DEVS MIHI ADJVTOR).

Munten na 1581 :

— gouden (real (14.449) 100 stuiver
Bekend door 2 ex. muntvondst Serooskerke.

1° Nation. Bank

2° verkocht op veiling Serooskerke aan Muntkabinet fl. 13.500 (= 189.000 Bf + opgeld)

— halve gouden reaal (56.388) 50 stuiver,
— gouden kroon (45.015) 60 stuiver,
— filipsdaalder (518.923) borstbeeld naar links (50 st.),
— 1/2 filipsdaalder (692.323),
— 1/5 filipsdaalder (183.388),
— 1/10 filipsdaalder (74.794),
— 1/20 filipsdaalder (692.001) 2 1/2 stuiver,
— 1/40 filipsdaalder (57.349),
— 4 stuiver (450.288),
— dubbele stuiver (1.324.840),
— stuiver (1.411.672),
— oord (1.302.171) 12 mijten
— duit (195.803) 6 mijten
— maille (1.586.149) 4 mijten

Bij ordonnantie van 20 Oct. 1585 komt er een Portugees kwartier in het wapenschild (voor 1586 waren er twee soorten, met en zonder wapenschildkwartier).

Bij akte van 6 Mei 1598 staat Filips II de Nederlanden af aan Albrecht (aartshertog van Oostenrijk) en Isabella (dochter van Filips II).

De 15^e Juli 1621 sterft Albrecht zonder nakomelingen en wat overblijft van de voormalige Spaanse Nederlanden keert terug onder de Spaanse kroon.

Isabella blijft aan het hoofd van het land als gouvernante, tot aan haar dood op 1 dec. 1633.

Vanaf 1599 worden er munten geslagen op naam van Albrecht en Isabella.

Een nieuw muntstuk werd ingevoerd met de bedoeling de finances van het land opnieuw gezond te maken, want opstand en oorlog hadden het land geweldig verarmd.

In 1612 werd het muntstelsel opnieuw veranderd ingevolge de gevoelige prijsstijging van het goud, die de verhouding tussen zilver en goud aanzienlijk wijzigde.

De munten van Doornik uit deze periode zijn bijzonder talrijk.

Er zijn er niet zoveel als van Antwerpen, maar men kan zeker zeggen dat deze van Brugge veel zeldzamer zijn.

Het eerste stelsel steunt op de gulden (florijn)

goud :	— dubbele dukaat minder dan 24.910	7 1/2 florijn
	— Dubbele albertijn minder dan 174.474	5 florijn
	— albertijn 61.757	
zilver :	— dubbele florijn beelden naar elkaar	systeem reaal 1603
	— florijn 20 stuiver beelden naar elk.	» » »

— 1/2 florijn beelden naar elkaar	»	»	»
— 1/4 florijn 5 stuiver, beelden naar elk. 1601	»	»	»
— Stater 2 1/2 stuiver 1599-1602	»	»	»
— 3 realen 422.920 beelden naar elkaar	»	»	»
— reaal 5 stuiver 385.820 1604-1608	»	»	»
— 1/2 reaal 2 1/2 stuiver 360.720, 1607-1611	»	»	»
— 1/4 reaal minder dan 203.940	»	»	»

In de tweede periode (1612-1621) was het systeem :

de souverain voor het goud
de patagon voor het zilver.

Het systeem blijft in voege in de Zuidelijke Nederlanden tot in de helft van de XVIIIe eeuw.

— dubbele souverain (ontbreekt voor Doornik) = 12 florijnen		
— souverain	305	
— 2/3 souverain	2.582	306
— 1/2 souverain	5.188	307 = 3 florijnen
— kroon	14.996	308 = 3 fl. 12 st.
— dukaton	2.135	= 3 fl. 60 st.
— 1/2 dukaton ontbreekt voor Doornik	30 st.	
— patagon	2.299.390	= 48 st.
— 1/2 patagon	33.410	
— 1/4 patagon	1.871.101	
— schelling	1.563.182	met e zonder jaartal = 6 st.
— 3 stuiver	3.274.133	
— stuiver	2.601.473	
— 1/2 stuiver	143.852	
— oord in biljoen	7.914	niet teruggevonden

Koper voor de twee perioden ;

— oord	665.392	= 12 mijten
— dubbele penning	2.349.660	= 8 mijten
— duit	246.784	= 6 mijten
— penning	254.966	= 4 mijten

Bij de dood van Albrecht de 13 Juli 1621 worden de Zuidelijke Nederlanden dus opnieuw ingelijfd bij Spanje.

Philips III was evenwel gestorven op 31 maart 1621, zodat Philips IV de wettige vorst wordt. Hij stierf te Madrid in 1665.

Het muntsysteem blijft hetzelfde als onder de tweede periode van A. en I.

— dubbele souverain	92.305
— souverain	150.000
— kroon	240.528
— dukaton	290.887
— 1/2 dukaton	87.044

— patagon	4.633.211
— 1/2 patagon	171.189
— 1/4 patagon	150.669 = 1 st.
— schelling	4.239.120
— 3 stuiver	462.532
— stuiver	263.271
— oord	3.957.788
— duit	?

Van de gouden en zilveren munten met borstbeeld zijn er twee typen ;

1. Met hoge halskraag tot 1636-1637.

2. Zonder hoge halskraag en met ouder portret vanaf 1636-1637. Karel II.

Geboren de 6e november 1661, was hij dus nauwelijks vier jaar bij de dood van zijn vader.

Er werd tijdens zijn regering, onder het regentschap van zijn moeder, nog gemunt te Doornik in 1666 en 1667.

Slechts één type is bekend nl. de patagon (type Bourgondische kruisdaalder). Vermoedelijk bestaan er slechts 2 ex. van 1666 en één van 1667.

Ten slotte valt er nog een woord te zeggen over de belegeringsmunten van 1709.

Tijdens de Spaanse successieoorlog onder de regering van Filips V, kleinzoon van Lodewijk XIV, wordt Doornik door de geallieerden (Holland, Engeland en Duitsland) ingenomen in 1709.

Tijdens de belegering liet de Franse gouverneur de Surville noodmunten slaan in koper en zilver.

koper : 2 stuiver éénzijdig.

tekst van oude munt waarop het geslagen is nog leesbaar.

8 stuiver.

zilver : 20 stuiver met beeldenaar van de Surville, hetgeen later beschouwd werd als een usurpatie van de koninklijke rechten, en hem aan vervolging dreigde bloot te stellen, wat hem de doodstraf had kunnen kosten (Julius Caesar werd het ook kwalijk genomen dat hij zijn portret liet graveren op de munten. Voorheen waren er enkel maar afbeeldingen van goden. Zijn beeld in iets slaan was gelijk aan zich verheffen tot de rang der goden.)

Spreekbeurt gehouden de 16^e april 1967 door H^r E. VANDERCAMMEN.

Izeghem

M. NUIJTENS

* * *

OVER EEN REEKS PROEVEN VAN DUITSLAND-PRUISEN 1913

Proeven van munten zijn nu eenmaal stukken, die je nooit in je verzameling krijgt, om de reden dat ze te zeldzaam of te duur zijn, het ene is immers met het andere verbonden, of is het één enkele proef die je dan wel bezit, maar waarvan de oplage zo groot is, dat niemand het stuk begeert.

Zo kon ik, heel toevallig, de hand leggen op een reeks niet gekende proeven van Pruisen 1913, waarom nietgekende, wel eenvoudig omdat deze proeven nu eenmaal niet in het werk van Jaëger zijn aangehaald, ondanks het feit dat daarin al heel wat proefslagen voor Duitsland voorkomen.

Laat ik de reeks even beschrijven en beginnen met de hoogste waarde :

Voor alle stukken is het metaal brons, zij zijn op blinkende stempel geslagen en bij de 5 stukken is de rand glad.

20 Mark : Voorzijde laat ons het met lauwerkrans getooide borstbeeld zien van Wilhelm II, dat door volgende tekst is omgeven : Wilhelm II Deutscher Kaiser Koenig v. Preussen ;

Keerzijde geeft volgend beeld : Een naakte Herkules draagt een massale keizerskroon op de schouders, links van hem een met half opengesperde vleugels stappende arend, rechts van de Herkulesfiguur 20 Mark en rondom de tekst : Deutsches Reich 1913, onder de Herculesfiguur bevindt zich de letter G, die wijst op de graveur, namelijk Karl Goetz, want onmiddellijk herkennen wij in deze proeven zijn kunstvolle arbeid en zijn meesterlijk vakmanschap.

10 Mark : Een met metalen kurassiers-borststuk aangeklede keizer, getooid met een helm die bovenaan een arend met opengesperde vleugels draagt, arend die ook gekroond is, beslaat de gehele oppervlakte. Tussen een puntlijn en een kabel komt volgende tekst voor : Wilhelm II Deutscher Kaiser ; keerzijde geeft ons volgend beeld : tussen een kabelversiering en een stippellijn de tekst : Deutsches Reich 1913. Mark ; het midden cirkelvormige vlak is bovenaan ingenomen door een keizerskroon waarvan twee linten afhangen op een vlaggestok die bovenaan voorzien is van een arend met opengesperde vleugels en die in de ene klauw een zwaard en in de andere een wereldbol met kruis omknelt.

Onder de vlaggestok het cijfer 10, dat precies met de tekst 10 Mark overeenkomt, de letter G bevindt zich op de voorzijde der munt, ter hoogte van de hals van de keizer.

5 Mark.

De voorzijde van deze munt is geheel gelijkvormig met de 10 mark, alleen is géén kabel noch stippelrand te merken, wel een puntenrand die het geheel omsluit.

Keerzijde laat ons zien : Een arend met half opengeslagen vleugels zit op het keizerlijke wapenschild, rechts van de arend de keizerskroon, terwijl de versierselen van de orde van de zwarte adelaar, de kroon en wapenschild omsluiten ; rechts van de arend de tekst 5 Mark, omsloten door een puntenrand welke de omtrek van het stuk volgt, lezen wij : Deutsches Reich 1913.

3 Mark.

Bij de voorzijde van dit stuk is de keizer blootshoofds, maar draagt hij een ijzeren borstkuras, ter hoogte van de schouder de letter G en buiten een puntenrand en de grootste vlakke van het stuk, de tekst : Wilhelm II. Deutscher. Kaiser. Koenig v. Preussen, het geheel is afgesloten met een krulversiering.

Keerzijde laat ons zien : Een op één poot staande arend met opengesperde vleugels ; met de andere klauw houdt hij een met keizerskroon getooide wapenschild vast, dat met de versierselen van de zwarte adelaarsorde is omhangen ; de tekst tussen een innerlijke puntenrand en de buitenboord leest als volgt : Deutsches Reich. 1913, twee krulversieringen scheiden de woorden, onder de adelaar lezen wij : Drei Mark.

2 Mark.

Een blootshoofdige keizer gekleed in borstkuras met ter schouderhoogte de letter G is door volgende tekst omgeven, welke loopt tussen een volle lijn en een puntenlijn : V Wilhelm II. Devtscher. Kaiser. Koenig V. Prevssen ; een vijfpuntige ster scheidt het eerste en laatste woord ; merken wij nog op de W van Wilhelm uit twee letters v bestaat en de U letters voor v zijn gevormd.

Keerzijde laat ons zien : een adelaar met opengesperde vleugels zit op het keizerlijk wapenschild, bovenaan een keizerlijke kroon met twee linten, daaronder Deutsches Reich. Links van het wapenschild 2 MK en rechts van het wapenschild 1913.

Merken wij nog op dat de letters MK aan elkaar zijn gemaakt.

Bij alle stukken blijkt de Keizer naar rechts, behalve bij het 2 markstuk waar hij zijn blik naar links wendt.

De respectievelijke doormeter is : 20 mark : 22 mm. — 10 mark : 20 mm. — 5 mark : 38 mm. — 3 mark : 34 mm. en 2 mark : 28 mm.

Waarom nu deze reeks proeven niet werd aangenomen om voor de omloop te worden aangemaakt, weten wij niet, iets wat wij wel kunnen vaststellen is dat deze reeks een véél sierlijker en kunstvoller uitgave is dan de munten uit deze periode die wél voor de omloop werden vrijgegeven.

Moge met dit artikel weer een licht zijn geworpen op een reeks proefslagen, die ons tot op heden niet bekend waren en moge het ook een aansporing zijn, onze opzoekingen verder te zetten.

M. NUIJTENS.

* * *

BELGISCHE MUNTWETGEVING VAN 1830 TOT 1855

(1e Vervolg)

Wet van 31 maart 1847

Deze wet wijzigt aanzienlijk de muntwet van 5 juni 1832. Zij herroept de art. 7, 9, 15 en 16 alsmede art. 18 voor wat de gouden munten betreft.

Zij schaft de gouden stukken van twintig en veertig frank af en laat de aanmaak toe van tien- en vijftwintig frank stukken, tot een bedrag van 20 miljoen frank.

De stukken van tien frank zullen een diameter van 17 mm en een gewicht van 3,16622 gram hebben. De stukken van vijf-en-twintig frank daarentegen zullen een diameter van 22 mm en een gewicht van 7,91556 gram hebben.

Het gehalte van beide stukken wordt behouden op 9/10 fijn en op 1/10 legering en de afwijking op het gehalte en het gewicht $\pm 0,002$, overeenkomstig art. 8, 10 en 11 van de wet van 5 juni 1832.

Het art. 6 voegt aan de reeks zilveren munten het stuk van 2 frank vijftig centiem toe.

Het art. 7 houdt in :

- Dat het type van de gouden en zilveren munten zal geregeld worden bij Koninklijk besluit.
- Dat ze echter de beeldenaar moeten dragen van de Vorst met zijn naam en het opschrift : ROI DES BELGES en op de keerzijde de waarde aanduiding van het stuk en het jaartal.
- Dat de stukken van twee frank, twee frank vijftig centiem, vijf frank en het stuk van vijf-en-twintig frank volgend randschrift zullen dragen : DIEU PROTÉGE LA BELGIQUE.
- Dat het gehalte en het gewicht zullen aangeduid worden op de gouden stukken.

Tenslotte, laat art. 8 de regering toe het tijdstip te kiezen waarop de gouden stukken van vijf- en tien gulden zullen ophouden wettelijk betaalmiddel te zijn in België.

Koninklijk besluit van 9 april 1847

Dit besluit regelt het type van munten overeenstemmend met de wet van 3 maart 1847. De keerzijde moet de wapens dragen van het koninkrijk en de nationale leuze : L'UNION FAIT LA FORCE.

De stukken van vijf frank zullen volgend randschrift in reliëf dragen : DIEU PROTÉGE LA BELGIQUE.

Op de gouden stukken moet het hoofd naar rechts kijken, op de zilveren stukken naar links.

Koninklijk besluit van 10 mei 1847

Er wordt een wedstrijd geopend voor het graveren van de stemfels van het vijf frank stuk, volgens voorwaarden als aangeduid bij koninklijk besluit van 10 mei 1847.

Wet van 4 maart 1848

Deze wet maakte volgende stukken gangbaar in België

1. De Engelse souverein (7,981 gram - 916/1000 fijn) aan de vastgestelde prijs van 25 frank en 50 centiem.

2. De Nederlandse zilverstukken van 1 gulden (10 gram, 945/1000 fijn) en van twee en half gulden, (25 gram - 945/1000 fijn) welke geslagen werden overeenstemmend de wetten van dit land van 22 maart 1839 en 26 november 1847, aan de vastgestelde prijs van 2 frank en 10 centiem voor het stuk van 1 gulden en 5 frank en 50 centiem voor het 2 1/2 gulden stuk.

Wet van 20 maart en

Wet van 22 mei 1848

Deze wetten stellen gelijk met het wettelijke geld, door hun een verplichte koers op te leggen, de bankbiljetten van de Société Générale tot bevordering van de nijverheid tot een bedrag van 52 miljoen frank, alsmede de biljetten van de « Banque de Belgique » ten bedrage van 10 miljoen.

Deze beide instellingen werden van de verplichtingen ontslaan hun biljetten in baar geld terug te storten, uitgezonderd de bankbiljetten van 50 frank en minder.

Koninklijk besluit van 13 april 1848 en koninklijk besluit van 5 juni 1848

Het eerste besluit laat de uitgifte toe van 20 F biljetten, terwijl het tweede besluit de uitgifte van 5 F biljetten toelaat.

Wet van 9 mei 1848, en koninklijk besluit van 12 mei 1848.

Deze wet en dit koninklijk besluit wijzigen onderscheidenlijk de wet van 31 maart 1847 en het daaropvolgende kon. besluit van 9 april als volgt :

De stukken van 5 frank zullen van volgend randschrift voorzien worden : DIEU PROTÉGE LA BELGIQUE. Alle andere geldstukken zullen geslagen worden met kartelrand.

Slot volgt

E. DEHEZ

Afdeling ANTWERPEN organiseert in maart een GROTE NUMISMATISCHE DAG op zaterdag 9 - 3 - 1968 van 10 u. tot 18 u. in *Brasserie SAMSON*, Pelikaanstraat 18 Antwerpen — links tegenover uitgang van Centraal-Station. Eetgelegenheden overal in de omtrek. Noteer alvast deze datum!

* * *

NIEUW VERSCHENEN BOEKEN

Katalogus der Belgische Bankbrieven. 1900-1955.

In groot formaat uitgegeven op gestencyleerde bladen (66). Goed verzorgd met als voorwoord een bron van 13 bladen nuttige inlichtingen en gegevens.

De bladen zijn slechts aan één zijde bedrukt wat toelaat om de andere zijde te gebruiken voor notities.

Auteur en uitgever: MORIN F. Van Arteveldestraat, 32 Boom.

Munten van België 1832-1967.

Nieuwe druk aan de hand van de Heer MORIN.

Handig formaat 13/21.

Het groot boek van « Munten van België », dat na korte tijd reeds uitgeput was kende bij veel verzamelaars grote bijval, niet te verwonderen dat een nieuwe aangepaste herdruk tot stand kwam. Te verkrijgen bij de uitgever A. DE BELDER, Klapdorp 46, Antwerpen.

Papiergeld.

Formaat 23,5 / 20,5 cm 470 bladzijden met 245 afbeeldingen waarbij verschillende in kleurendruk.

Dit lijvig boek behandelt zowel de geschiedenis als kunst en techniek van de bankbrieven van heel de wereld.

Chronologisch begint de uitgave van bankbrieven bij de Chinezen, die vóór 1.000 jaar reeds experimenteerden, om te eindigen met versalsingen, identificeren en reinigen van banknoten.

Een lijvig boek waar zelfs de noodbriefjes niet vergeten werden.

Indien er voldoende belangstelling bij de leden is kunnen zij dit melden aan E. Moors die ze gezamenlijk zal bestellen met een gevoelige prijsvermindering. Prijs 75 DM.